

ve kıyasla da tahsis edilebilir. Çoğunluğun delil olarak aldığı örneklerde ise Kur'an'ın âm lafzı ya önce başka kati bir delille tahsis edildikten sonra âhâd haberle tekrar tahsis edilmiş veya bu hadisler mütevâtir yahut meşhur hadis olduğu için tahsis mümkün olmuştur.

Lafzın umumi oluşunu sebebin hususi olması engellemez. Bu bakımdan müferit olaylar için nâzil veya vârit olmuş âm lafızlar da umum ifade ederler.

İslâm hukukunun fer'î meselelerinde görülen ihtilâfların birçoğu, âm üzerindeki metodolojik farklılıklardan kaynaklanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serahsî, *el-Uşûl*, I, 124, 125; Cüveynî, *el-Burhân* (nşr. Abdülazîm ed-Dib), Katar 1399, I, 318 vd.; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, II, 32 vd.; Âmidî, *el-İhkâm*, Kahire 1387/1968, II, 181 vd.; İbnü'l-Hâcib, *Muhtaşarü'l-müntehâ*, Bulak 1316-17, II, 99; Zencânî, *Tahrîcü'l-fürûc 'ale'l-uşûl* (nşr. Muhammed Edib Sâlih), Beyrut 1402/1982, s. 326 vd.; Habbâzî, *el-Muğnî*, s. 99; Neseî, *Keşfü'l-esrâr 'ale'l-Menâr*, Beyrut 1406/1986, I, 22; Sübkî, *el-İbhâc fî şerhi'l-Minhâc* (nşr. Şa'ban Muhammed İsmâil), Kahire 1401-1402/1981-82, I, 80 vd.; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh (et-Telvîh* içinde), Kahire 1377/1957 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye), I, 32 vd.; Emîr Bâdisâh, *Teysîrü'l-Tahrîr*, Kahire 1350-51/1932, I, 185 vd.; Muhammed b. Nizâmeddin el-Ensârî, *Fevâtihu'r-rahâmut (el-Müstasfâ* içinde), I, 255 vd.

ALİ BARDAKOĞLU

AMÂ

(العمى)

Mutasavvıfların

vâhidîyyet veya ahadiyyet hazretlerin (mertebe) ifade etmek için kullandıkları bir tasavvuf terimi.

"Körlük ve yüksek bulut" mânasına gelen amâ, bir tasavvuf terimi haline gelmeden önce, kâinatın yaratılışını izah eden bazı hadislerde kullanılmıştır. Rivayete göre Ebû Rezîn, "Allah âlemi yaratmadan evvel neredeydi?" diye sorduğunda Hz. Peygamber, "Altında üstünde hava bulunmayan bir amâda idi" cevabını vermiştir (bk. Tirmizî, "Tefsîr", 12; *Müsned*, IV, 11). Hadisin râvisi Yezîd b. Hârûn, "Bu ifadeyle, O vardı, O'nunla birlikte hiçbir şey yoktu, mânası kastedilmiştir" demektedir. Diğer bir hadis meâli de şöyledir: "Allah halkı zulmette yaratmıştır" (Tirmizî, "İmân", 18; *Müsned*, II, 176). İbnü'l-Arabî bu hadiste geçen zulmet kelimesinin amâ kelimesiyle aynı anlama geldiğini söyler. Kur'an-ı Kerîm'de de (bk. ez-Zümer 39/6) insanla-

rın annelerinin karınlarında birbirini takip eden üç "karanlık merhalede" yaratıldığından bahsedilmiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre bütün bunlar yaratılışın yokluktan meydana geldiğini, Allah'ın zâtî sıfatının nur, mâsivânın aslî sıfatının ise "karanlık" ve "körlük" olduğunu, ilâhî ışığın karanlığı aydınlatması sonucunda varlığın vücut bulduğunu belirtmektedir.

İlk sûfler tarafından kullanılmayan amâ kelimesi bilhassa İbnü'l-Arabî'de bir tasavvuf ve felsefe terimi haline gelmiştir. Ona göre Allah'ın vâhidîyyeti (birlik) ile ahadiyyeti (teklik) birbirinden farklıdır. Hakkında hiçbir bilgimiz bulunmayan Allah'ın zâtına ve künhüne ahadiyyet*, isim ve sıfat tecellilerine vâhidîyyet* denir. İbnü'l-Arabî *Fuşûşü'l-hükem*'de Hüd ismindeki ahadiyyeti izah ederken zât-ı bârînin mutlak surette "gayb" oluşuna amâ ismini verir ve Allah'ın mutlak gayb olduğunu belirtir. Buna göre zât-ı ilâhînin bilinmez, tanınmaz hüviyetine amâ denilir. Feyz-i akdes de aynı mânaya gelir. Amâda mâsivâ yoktur. Zâtı ululuk perdesiyle örttüğü için amâya "celâl hicâbı" denilmiştir. Diğer taraftan İbnü'l-Arabî ilk mazhar*a ve Hak ile halk arasındaki berzah*a yani vâhidîyyet mertebesine de amâ adını vermekte ve bu berzahta mümkün*lerin sıfat ve isimlerle vasıflandıklarını söylemektedir. Bulut, sema ile arz arasında bir perde olup ikisini birbirinden ayırır. Amâ ise "esmâ-i ahadiyyet seması" ile "çokluk ve yaratılmışlık arzı" arasında bir perdedir. Fakat umumiyetle vâhidîyyet hazretine değil ahadiyyet hazretine, yani zâtın belirsiz, mutlak gayb mertebesine amâ denilmiştir. Öte yandan amâ terimi eski İran dinlerindeki "nur-zulmet" düalizmini de hatırlatmaktadır. Yaratmanın karanlıkta beliren bir ışık şeklinde başlaması, eşyanın bu ışıktan aldığı pay nisbetinde gerçek ve saf mânâda varlık kazandığı inancı, "Allah'ın, semavatın ve arzın nuru" olduğundan bahseden âyetle de (bk. en-Nür 24/35) izah edilmiştir.

Abdülkerîm el-Cîlî'ye göre amâ, "hakikatü'l-hakâik" ve "zât-ı mahz" mertebesidir; onda Hak-halk ikiliği ve ayrımı yoktur. Ahadiyyette olduğu gibi amâda da isim ve sıfatların zuhuru bahis konusu değildir. Fakat yine de amâ ahadiyyete mukabildir. Zâtın zâta olan müteâl tecellisine ahadiyyet, zâtın mutlak bâtın oluşuna amâ denilir. İlkinde zâtî-ahadî zuhûr (açıklık), ikincisinde zâtî-amâî butûn (gizlilik) bahis konusudur.

Biri saf tecellî*, diğeri sırf istitâr*dir. İşte bu sebeple ahadiyyetle amâ birbirinin karşıtıdır. Çünkü biri zâtın kendisine olan müteâl tecellisini, diğeri zâtın mutlak gayb oluşunu ifade etmektedir. Aslında zât-ı bârî kendine âşikâr veya gizli (zâhir-bâtın, mütecellî-müstetir) olmaktadır münezzehtir. Bu ifadeler sadece bir mânâyı zihne yaklaştırmak ve kavranmasını sağlamak için kullanılmaktadır. Zât-ı bârî mutlak ve müteâl gibi kayıtlardan bile münezzehe olarak hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmaksızın vardır ve ezelden ebede daima tecelli etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 176; IV, 11; Tirmizî, "İmân", 18, "Tefsîr", 12; Necmeddin-i Dâye, *Mirşadü'l-'î-bâd*, Tahran 1353 hş., s. 25; İbnü'l-Arabî, *Fuşûş* (Afîfî), s. 111; a.m.f., *el-Fütâhât*, II, 150, 167, 350; Kâşânî, *İştîlâhâtü's-şâfiyye*, Kahire 1981, s. 131; Abdülkerîm el-Cîlî, *el-İnsânü'l-kâmil*, İstanbul 1300, I, 42; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1081.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

A'MÂ

(العمى)

Gözleri görmeyen, kör; mecazen gerçeği anlamayan, hidayete ermemiş kişi.

Sözlükte, "iki gözü kör olmak suretiyle görme kabiliyetini bütünüyle yitirmiş bulunan kişi" mânasına gelen ve "basiretsiz, düşüncesiz, câhil" gibi mecazi anlamları da olan (bk. *Lisânü'l-'Arab*, "a'mâ" md.) a'mâ kelimesi Kur'an'da çoğu mânevî, bir kısmı da maddî körlük anlamında olmak üzere on üç defa tekil, yine bu son anlamda on defa da çoğul şeklinde (umy, amin, amün = عمى , عمين , عمون) (bk. en-Neml 27/66; el-A'râf 7/64; ez-Zuhruf 43/40) geçer. Bundan başka, hepsi de "mânevî körlük, kalp gözünün körlüğü, basiretsizlik, hakikat karşısında ilgisizlik ve inatçılık, sapıklık, Allah'ın hidayet ve rahmetinden mahrumiyet" gibi mânalarda olmak üzere iki defa masdar (el-amâ = العمى) şeklinde (bk. Fussilet 41/17, 44), sekiz defa da çekimli fiil kalıplarında (bk. el-En'am 6/104; el-Mâide 5/71; el-Hac 22/46) kullanılmıştır. A'mâ, hadislerde daha çok körler hakkındaki hükümlerle ilgili olarak söz konusu edilir ve "habîbeteyn", "kerîmeteyn" (iki sevgili, iki değerli şey) diye anılan gözlerin kör olması halinde sabredenlere verilecek mükâfat anlatılır; körlere karşı kötü davrananlar da kınanır (bk. *Müsned*, I, 217, 309; III, 144; V, 258).